

AB. 626

Մ անկախ
X օրեր

Սովետապա

8С99.962.5-1

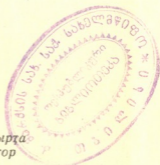
ТАТАРСТАН
ҖӨМһӨРӨТӨСӨ

ШАМИЛ ХОКЕРБА

ИҖЫМТАҖУА РЕИЗГА

*

АВ 626.

Аҗснытәи АССР
агазеттә-журналтә тьжыртә
Ашәкутьжыртәтә сеқтор
Акуа — 1963

C(A6x)
x70

中華民國
國家圖書館

48-1

12000

-15

А П Ъ Х Ъ А Ж Ә А

Икалап Шамил Хокерба шәкуффык иаха-сабала дыздыруа хъхъазарала ирацәафымзаргы. Аха аъсуа литература аеендыхымтаз далагылент уи ихатә бжъы иманы.

Шамил Ибрагим-иъа Хокерба динт 1899 шыкуса рзы (Очамчыра) анхаф итаацәарафы. Пъшьышыкусатәи ақалақытә училищыче даналга, уи дталт Акуатәи арцацәа рсеминарна, дагыалгент 1918 шыкуса рзы. Очамчыратәи агимназиа еиднакылоз афар, риаченка аиъкааразы зегъ рафъхъаза зхы алазырхуз дреуоуп Ш. Хокерба.

1920 шыкуса рзы Ш. Хокерба дтаркит, аха Аъсны Асовет мчра анышьакугыла ихы дакуитыртәнт.

1924 шыкуса рзы уи Аъснытәи обком ддәыкунатцент Қартәи аполитехникатә институт ақытанхамқатә факультет ахъ, дагыалгент 1928 шыкуса рзы.

1941 шыкуса рзы ажәлар рабацәа антакуакуаракуа икарцоз ирхыркъаны дтаркит Ш. Хокерба.

Уи иңстазара далцит 1942 шықуса
 III. Хокерба афра далагент 16 шықуса даныр-
 тагылаз инаркны.

Шамил Хокерба аусура далагент Аҕсны
 Асовет мчра шыакугылаанза, аҕсуаа рыба
 ырхуаны аҕа нанацагылаз, аҕычрен аҕаых-
 цыфарен занаатс инарымаз, ацарадара ир-
 лашэны нанамаз.

Уи ажэлар мыцху дрызфлымхан. Урт
 ирлхны идуан афымта заманакуа. Урт иң-
 сыгекуоу шрылоугы иңхаза ирыцоуп апоет
 ижэлар рышка имаз абзнабара цҕа, дзыз-
 хуаз ахақунтра. Аушэаку ихэоу ажэак-фа-
 жэак рыла рсахьа тих'уент амал-уаан, урт
 рматцуэен. Дрыхцэажэонт аҕсуаа змырбза-
 зоз атас бааҕскуа ртэы, ибжих'уент ацдэен
 ахууцэен рыбжъара ибжьюу анхатэ хэаа,
 ауаатэыфса ирзеиңшыны ирымоу ацэаныр-
 ракуа рыбзоурала.

III. Хокерба чыдала гуцаракра азиуан аҕ-
 суаа рпарадара арзра. Уи 1918 ш. рзы
 идуан:

Ицала, ацкун ацара,
 Уи наркьяфып умдырра.

.

Ица, уееиха, умшэан,
 Урызгуак раҕхьаза жэлара!

Ажэенираала «Сара сҕарын» акны 1929
 шықуса рзы III. Хокерба дрыхцэажэонт ауаа-

тәыфса агуакра изтагылаз атәы, аха ацыху-
тәан ишхыцыз, еилашуаз урт ргуаф.

III. Хокерба ажәлар рыматура дызфыз
нахаршәаланы чыдала афсуа литература
афхзы азкептәон. Аха рыцхарас икалаз урт
рфьырак да хйынза изымаазент, ибжъазит.

Уи итынхаз ирфәнамтакуа ркнытә хара
наабонт апоет мыцху гуцаракра шырзнуаз
ажәлар рхәамтакуа, урт реизгара дшафыз.

Ари анзга иенднакылоит Хокерба ифымта-
куа акьыпхь збахъаз инарывагыланы, нахъа
уажәраанза акьыпхь зымбацызгы.

Автор инапфымтакуа аус бубуа рыдула-
тәын хымфада. Аха уи дахьырмагзеит ажәлар
рафацәа.

Хгу наанагоит, ари анзга хуцы иану али-
тературатә тынха, афхъафцәа гуахуала иры-
дыркылап хәа.

В. К о н ц ь а р и а - п ь х а .

ՅԱՐԱՅԵՆՆԻ
ՆՈՇԱՐԱՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

А жәеиңраалақуа

СҢЬАЛЫТ

О, сҢьалыт са сышәку,
Уцәытәмтәан баша уҢьшы.
Аргуакцәа нубо шейбаку,
Ргу утахысла уццакны.

Умгылан, умҢьшын,
ШьаҢфаршә кәцала.
Шьтахь уенцәмхан, умҢьсын.
Алашарахь уеихала!..

1917

СҖЫЗЦӘ

Ишонт, ихулонт. Зегы
Ирымоуп адуненаф афхэара.
Ихирхаант, халгент харгы,
Җабацәа хазтарцаз ацара!

Җара хашьтан ацара,
Җара хашьтан анаша.
Узлахацоу сырба, сфыза,
Адунен укулт уажэшьта!

Шәашьтал гукала абазара,
Шөыхьз мгаант ицэгъаны.
Шөрыцхраа ажәлар шөзыхшаз,
Аамта лашьца зхафаз.

1916

ИТДАЛА, АЧКУН!

Итдала, ачкун!
Уи уагымхан.
Иузымтар уаашьаны
Идыр җашьароуп.
Исцар иснаҗозеи умхәароуп.
Уи уарлашап,
Хьзыла утһагап,
Ужәлар ургуаҗһап.

Итца, ачкун, ацара,
Уи иаркьяҗеп умдырра,
Умаашьан, уакузар зхы зтаһыу
Ирацәахонт удырра.

Иудырп ачкун иузхар,
Иахья исзымдыруа сара,
Итца, уееиха, умаашьан,
Урызгуак раҗһьаза жәлара.

1916

АНЦӘА ШӘИНЫҘӘААИТ АҘАР

Ари аҘа искиу
Шәа шәахь инасырхоит,
Шәа шәзы саҗахом,
Иҗоу зегь иҗсыркукуонт.

Анцәа шәиниҗәааит,
Амазара хыхьтә ишәоуааит!
Иахья нагья шәгуак'уазаргьы,
Аразкы шәызташа дшәоуааит.

Цәа змам адгьыли атәылен,
Шәа шәакуиҗны шәкалааит,
Агуаҗхарен абзиарен,
Жәлар рәынтә ишәоуааит.

Зегьы шәыргуаҗхаант,
Амрен амзен реиҗш шәкаҗхаант,
Шәыжәлар шәылеиҗш ишәыхьчала,
Урт ргуакра шәәҗагылан;
Шәеынкыдкылан урт рзы
Лажә хырҗа жәмулан.

Шәара шәхазыңәә ишәтахыу,
Аңцәә икаңтаант.
Ижәуа, ишәңәәуа зегы
Жәлары иргуаңхаант.

Раңәак аныхәашьа
Сыздыруам, аңцәә шәиньхәант.
Взиарас исхәаз шәанашьа,
Жәфантәи хаб ишәнтәант!

1916

АҢЫЧ

Үхэыс даазымгоз
Үхэыс данаангоз,
Хатца имцазоз
Хатца данцаз,
Аб-гды ирымшьзоз
Аныршьыз,
Аа, убыскан икалаз;

Атцх лашьцан,
Акуа лелуан,
Цыт иеирхион,
Ңычра дцон;

Данцоз наб нгу иман,
Азэгы дицэшэомызт.
Акы имоукуа шьыжкы
Уи дгьяжьюамызт.

Амалазур еиңш
Шаанза дныкуон,
Дышцоз здук дныегьынгылт.
Даатгылт, дталар дацэшэон.

Дыңшын — даануент
Ғыуақ хатқак, ҒуҒуазак,
Уақ еилахәак, азәы
Ицәымшәоз еилкәазак.

Азы иеңынгылаз
Дшаануаз даандгылент.
Цыт сышңаримғари ихәан
Аиқхаа днықугылент.

«Чоу» ихәан днаивкәент
Азы иеңықухалаз дыримгазт;
Уаска нууатғғы хәа днаишьталт.
Цыт дахьгылаз изымчхазт.

Аеы нақутәаз дызхьаңшырыз,
Диақһан дзон.
Игуаазғғы дызишьтыңдырыз,
Иеы, абри изон.

Қ-қытқак дрылсын,
Ахңа ағы цыара днент.
Цыт дырбар хәа дшәан,
Асасаанра дыцалент.

Асас пату иқурцеит,
Қыр цуан дрымбацызт.
Аеы абора итаркит,
Абзиатәкәа қарымтацызт.

Аңшәмацәа анаатынчха,
Аеы иман иғааихент.

Абьыч рацэак ишэымызт,
Акуа цэгъала дапказент.

Ари наангахъан,
Адырфаены ирбозма;
Иаазгаз ифы наант,
Ашьта дузза ихкъозма.

Аеы аанмырхын,
Аус ахь дкылыргент.
Ижэла аанхырхын,
Бьыч ижэлатан ддырзит.

Абьычра есим, ачкунцэа,
Ишэахаузаант уажэшъта.
Шэадгыл гукала ацара,
Ишэауент адунен афы абазара?

1916

1911 ШЫКУСАЗТӘИ АС-ДУ

Амра гылеит ихаазамкуа,
Ашәшыы хылеит илашыцаза,
Асы бубуаны илагент аура,
Ас-ду шауаз рдырит жәлара.

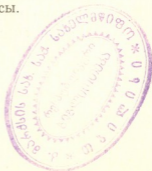
Амцаә итәазма ицент адәахыы
Ахучкуа, ари еигурбьон,
Урт асы еигудырцауан,
Ранацәа иацәдыршәон.

Ажәлар иртаант ас-ду,
Рыенкуа ирцәшәуан зыенкуа куадаз.
Аашьацәа ускан ирдырит,
Афьхын акрура зафьсаз.

Ауаа аныхәагатә, афәта картцент.
Җаибганы җазфьтсуазар хәа.
Җафьсуеит хәа ауаа мцху ишәуан,
Җаиқурха хәа урт зегь шыапк'уан.

Икаларын наухязаргь ашлакуа рхаан
Абас еифьш идуу асы.
Афәр ирымбацызт, еигурбьонт, аа!
Амрагыы фагылеит лассы.

1917

ГУАЦЬ ИБЛЕТ

Анхаф Гуаць-аныкуаф
Х-Апсны дынхауан.
Аблет азы «ашәкуфцәә»
Ацабаа дирбауан.

Иашья затә машәырла
Азә диамхагьсын дтакын.

Иашья ашәку изаашьтит:
Сыпсуент, сыпсы уахьза,
Гуаць далагент аеырхиара,
Агулацәә иааргент ахькза.

Блетда Гуаць дрышьтуазма,
Дцент дыфны «ашәкуфцәә» иахь:
— «Исзыкаца, ухаткы, аблет,
Сымцар сыхуом сашья иахь».

«Ашәкуфцәә» цкья игуампхент,
Аха изифит амала.
Иагьанитцент: «Җхәарас иамоуп,
Иаануа амеша».

Гуаць иблет иман,
Ддэыкулент иашья нахь.
Абба дталт. Ахьчаф ихэент:
— Ари амешанза дгатэхент.

Абба данталаз шэахьан,
(Амеша аанза)
Анхамфахь дааигент,
Итцара калаанза.

Гуаць уи дфакутэан,
Иашья нахь нефыненхент.
Ахьчаф ус ихэент: — Мешшоуп,
Егьи амешанза дгатэхент!

Гуаць егьи амешанза
Иашья нефы дназент.
Абас мешша-мешшала,
Уи нашья дизцент.

Данаауазгьы убас
Насыцьк икушэан даанагент.
Данцоз, данаауаз,
Дандэыкулозтэн амш енкушэент.

Гуаць! Гуаць!
Изузымцазен атцара?!
Узтамлазен, нумыхуози,
Уаназгуак'уа уара!

АМҖАЦЫР ИҖХӘЫС ЛГУРҖА

Ургент сыгунаҖа укумшәаант,
Ишуҳәозгы инаугзеит.
Сара нуасхәаз хамцакуан,
Ухы амала иҖаурхент.

Җыркутәылан аҖбабаа узыкушәаз
Са исгуалашәонит, исоухәон.
УҖсадгылаз издыруан ушҖахоз,
Сгу наанагон, иагыкалент.

Ухуцкуа узгоз ирхынҖашалт.
Уирыжьрашәагь ргуахууан.
Сылабырз аазомызт,
Са урт сыжьжәуан.

Умшәент нумҖсахт уара
Иухәаз ажәа, узышыҖаз.
Ишуҳәазгы наугзеит зегы
Ирдыруент ишыкакуаз, узҖахаз.

АҖсаагы уажәабжь ныкургоит,
Амра уара уарҖхонт.

Аиәәәәә узызырәуеит,
Ажәәән аәәә урыхьчөит.

Бзәнтьк уара умшәәзәәцызт,
Исзыкәтөм хәә ухнымхәәзәәцызт.
Апәсны аәәәә убла иузәрбөмызт.
Апәсны ахәәә узухгөмызт.

Шьөукы ухарзүеит хәә нәләгөит,
Уқулафызшәә уә нушьтәлән.
Ажәытә арзәы дәәнт рхәәит,
Амхәәьыр-тырқуә ухьзырцән.

Уфныкә ухынхәуән, уара уқулафымызт.
Апәсуәә цәгьакы нәкүшәәр утахымызт.
Узырзуә дубәр уиәбашьуән,
Ушәөмызт, ахәәтыхлә унәнуән!

АНЦӘА ИУМЫРЗЫН Х-АПҢСЫНРА!

Анцәа иумырзын х-Апҗсынра,
Җамшыбзна ахәара.
Җапҗсуа кумжәы еиқушәшәа,
Ахәа нафызозу хбызшәа!

Ибзнахаант җабацәа рыҗсаҗа,
Царада ахшыҗ ахьрымаз.
Иаҗоумҗан урт анцәа,
Аҗычра җарас нахьҗартаз.

1919

САРА СҖАРЫН

Аамта аҗар изы иееимызт,
Цхыраара са нсымамызт.
Схы сахуонт хәа сөынасаргы,
Ахцәа амҗа сыртөмызт.

Сҗарын, ачымазара саргыломызт.
Ахцәа рху сдыруан.
Хамтас алаба садыргауан.
Сцәа сахьызтымцуаз срыҗкауан.

Аамта сымамызт, саҗсамызт,
Аҗак, арыцҗа нсыруадаз.
Ахцәа рымч хон, сшәон,
Сара уаҗыс сызшьауадаз.

Исыхьуаз цәҗа мыҗдала нсычҗауан,
Рцәымзрагы сгу акны иҗәахын.
Есымша сьәсырхиан,
Сракуҗарацы сгу иҗакны.

Алабагы са ишьтысхын,
Сөызцәа аҗарцәа срыҗханы

Иқусхит, исыцқеит, срылгеит
Ахцәа рҗара аху җшааны.

Егьягы сҗарз, аха стынчуп,
Азәгы лабала снықуицом.
Уажәраанзатәи ҳақ имчыг,
Нахья дшәаны ак изхәазом.

Ехьягы сҗаруп макья.

Ахугара сақуцт.
Сгу ажәфан ахь иҗыруеит.

Егья сҗарзаант, сыцәхәызаант.
Енагь амла сагозаант,
Ажәйтә исымаз аамта,
Ацәхәыра сықузаргы, исымбазаант.

Сҗаруп, хәара атахзам,
Исымамыз, амлагы сак'узаант,
Сбеиан атәра сҗазар аткьыс,
Сҗарны сxy сақуцтаант.

Аҗарра-амдырра сыцмизеит,
Сгазаны ас скамлазеит.
Ахцәа рху шызуаз,
Адырра-цара сахьымзеит.

Ахцәа амҗа сыртомызт,
Дханьхонт хәа ишәаны.

ТАТАРСТАН
ҖАМИАТЫ

Уахыла адэны стэаны
Алашара сазхьуа сазхуцуан.

Иахья наабап сгазазар,
Исахцэаз хшыҫла сренцэазар,
Ахакуитра са нансоу
Адырраз срыцяхозар!..

1920

СГУРФА

Стакны ичаџоуп;
Ауалыр ацџымџ злоу.
Акы сзымхџо сыџужьуп
Адгьыл акумыџ зкуршоу.

Сзынахџуам сзаахџуам,
Ауалыр ибылгьо сныкунагонт.
Иахьыкумпылуа, ацџымџ иалоу,
Исыкуршаны сарџбонт.

Урт рнаџс аџша,
Акумыџ-аанда саннаџбонт;
Суалыр, акумыџ икылнацџаз,
Аџуа џалан сарбаазонт.

Аџша сарбылгьонт,
Ацџымџ сыцџауент,
Аџуа сарбаазонт,
Сгурџа рацџахонт.

Ас ескьынгьы сгуакларыма,
Уалшџара сыџузами?!

Сгуакра ацыхутәа җымтәазои?
Хақуитра сзыҗшзами?!

Сыҗсадгғыл умшәаант!
Җыҗагғы хгуакра еиҗшуп.
Лассы ахақуитра хзыкалаант,
Ақуҗараз ҳа ҳахиоуп!

1920

ИУХОУМЫРШТЫН

Адуней зегь аныуцэымбыу,
Ианутахыу зегь рзы ацэгъара
Духамштын Ленин ду.
Иугымхаант, уазхуц уи ицара!

Даара цэгъа учмазафызаант,
Азэгъы уимчапшьозаант,
Иумыргуакын жэлара,
Ленин ду ихэаз удырузаант!

Амазаразы угуак'узаант,
Исымам хэа умтэыуалан.
Уазхуц дзышьтаз Ленин ду
Ихъз бзна угуаларшэан.

Агуакреи арыцхарен уаналоу
Угу коумыжъяант.
Умшэан, указ уиашан,
Ленин ду иажэа ухамыштаант!

Азэ цьаргъы угуемтэозаант,
Зынзакгъы укарыжъзаант.

Усканғы духамыштаант,
Ленин ду инуаз угуаларшәа!

Ацьықурен умамзаант,
Амла унцәо утәзаант,
Ленин духамыштын,
Иажәа цқьақуа рзы укуңозаант!

Ашьха ука, ага ука,
Ажәсан ахьғы уңырузаант.
Узәызалакь нухоумырштын,
Ленин ду нажәа утәзаант!

1924

ԱՍԱԳԻ

Յեցի սրիշտան սара,
Иабазгон сыпсыр?!
Տабуп хәа сазхәода
Сышьтахь уи ихар?!

Саннуаз сан илхәон —
Снацәкьаракуа еиҗапсон.
Санпсуа издыруент
Урт зегь еиҗысх'уент.

Адуненаҗ стәзомызт,
Ипсуаз дызбомызт.
Сыпсуент — иҗынчхаант,
Ас схәонт хәа сгуахууамызт.

Уажәшьта издыруент,
Адуненаҗ ишынхо.
Иахауен сырбондаз,
Имныкуашен инхаз!

Азәы игуамхуаант —
Са сынхауент, исхароузен... мап!

Идыр: адуней уаароуп, уеиламгаант,
Ара ақнара коумыжъаант.

Дабакоу саб?
Дыңсит ирдыруз жәлара.
Игуағ изаанагаз,
Қуңарала наангаз?!

1924

А жәлар рхәамтәқуа

* * *

Շաւաճ հաճակ ճիւղաղիւստ
Յնի աղօղակարահաճի յիւստ
Հաւստի ճիւղաղիւստ,
Արա ճիւղաղիւստ ճիւղաղիւստ
Իւստի ճիւղաղիւստ ճիւղաղիւստ
ճիւղաղիւստ.

Արա ճիւղաղիւստ, — ճիւղաղիւստ.
Հան, աղօղակի ճիւղաղիւստ,
Իւստի ճիւղաղիւստ աղօղակիւստ.
Իստի ճիւղաղիւստ ճիւղաղիւստ.
Իստի ճիւղաղիւստ ճիւղաղիւստ.
...Ճիւղաղիւստ ճիւղաղիւստ ճիւղաղիւստ.
Իստի ճիւղաղիւստ ճիւղաղիւստ,
Աղօղակի ճիւղաղիւստ,
Աղօղակի ճիւղաղիւստ ճիւղաղիւստ,
Աղօղակի ճիւղաղիւստ ճիւղաղիւստ.
— Ընտանիքի ճիւղաղիւստ! —
Ճիւղաղիւստ ճիւղաղիւստ ճիւղաղիւստ.
Իստի ճիւղաղիւստ ճիւղաղիւստ
ճիւղաղիւստ.

Татарстан Республикасы
Җомартлыгы

Шықус цәымза зблаанза сшымцара хәә
тоуба лыман.

Ишықус цәымза лблит.
Шкуакуа маҗәала лееилалхәент,
Иабцар маҗәа лыкунылцент.
Луатах мыжда дныфналан җәалцит:
— Хы маркатылла
Зыхуда җырказ,
Разны тәыцала зшәа тыртаз,
Уабраа рхы җеәы уаша иҗажьун.
Уеы ашәы ахьсы иҗагылоун! —
Лхәан ларгы ләылашьит.

1916

* * *

Ашта аханы җуафык даауент,
Сахтан елмаа шьацәха-шьацәха,
Хтарҗа шкуакуа чыху ыргьала,
Дыззаауада? — Кунтыш лзы,
Илзиуазен? — Имцаху саркьа.
Иахәа-хы тамыш-ката,
Очыча чыданата
Шәынкгьафатма панахәа.

1916

ЛАКУУП

Лаку, лаку, лаку-иҗа Қыаламат.
Ақуць-иҗа Разнаур Аҗсныка
Махәра дахьцоз ианхуҗхаңәә
Драмхаҗсит; уруртә сакаса,
Барфын чапырхуа,
Шәикуа далыркья, шәаҗшь далаҗа,
Жәаҗшь хшыла дкуаба,
Жәаҗшь тәыфа дықургыла диаргент,
— Еи аҗма хьча дубахьазар?
— Абас дласафьргент!
Уи җабаада аҗак ихәент.

1916

Չաճա — Կրճճճ
Յաճ — Կրճճ.
Յաա — Կրճ.
Յաբճ — Կրճճ.
Յաբ — Կրճճ.
Յախ — Կրճ.
Յաբճ — Կրճճ.
Յաա — Կրճ,
Յաա — Կրճ.
Յաա — Կրճա...
Լաճաճաճ,
Յաբճճճ,
Աաբճճճ,
Եճճճճ,
Փրճճ-Կրճ,
Կրճճճճ,
Յաբճճ Կրճճճճ
Յաբճ Կրճճ ճաճ.

1916

* * *

Ампыл-жыампыл, цыамҗа-цыамса,
Кытхуа Кыбзыт чыда енқууп.
Змах Шыаруан,
Ахш Мамсыр,
Акыц Хусен,
Қытит Мшәышә. Җацьбыгу Лапағу.
Цғуи Хаҗакья, Маҗырбен Чатхуа,
Жәаа салампыр цыамкуку,
Ашәуа Бақбыр ара җаҗа дамцабаҗент,
Шыц тапанча хурматә самҗал.

1916

* * *

Մի սիւնի միւսըսն միւսն իտաշէիտ,
Միւսն միւսնիւմ կըտ-ճանի!

Ինկըտճազ սըրբաճէ իւտ ինտէ ինկըտ
նիւսնի:

Մըրբաճէ մըրբաճէւմ, մըրբաճէ իւրբիւնի!
Իւրբաճէ իւրբիւմ, աղա ինճոզ յիւկ

ակիտ.

Աճի — յիւմ, յիւիւիւնի!

Ինիւիւիւիւիւիւսն աղա ճիւսն ճիւսնիւսն

նիւսնիւսնի!

Աղա մըսն սնիւսնի!

Ինսնիւսնիւսնիւսնիւսնիւսնի!

Աղա — ճիւսն, ճիւսնիւսնի!

Ինիւսնիւսնիւսնիւսնիւսնիւսնի!

Ճիւսն — ճիւսնիւսնիւսնիւսնիւսնի!

Ինիւսնիւսնիւսնիւսնիւսնիւսնի!

Ինիւսնիւսնիւսնիւսնիւսնիւսնի!

1917

* * *

Тиру, тиру, барбаниа,
Иаха җ-жыак аалак ркит.
— Ахәса ембаҗә шәнаскыа-ааскыа,
Сахкуажә хуцы агуҗа дшәыртәа,
Гырҗыын Есқар ишәақь ргеит,
Ахәы Хындыжә ихарахент.
Җаида сықьтыр Кадихан,
Кудырҗафы Фатимат,
Кудла аҗыч дылдыркит.
Ахәынаҗь еык ашьит,
Абри азынгы азә дыршьит.
Хылти, сылти Хыба Ахмат,
Ари заку аамҗоу уара игуат!..

1917

АЖӘЙТӘ АТӘХӘА

О, уара инеуа
Лардыш мак-мак,
Цьамбак иңа Цхуаршәшә,
Аць ахьцәкуан куаф аргент.
Ффу! Кунца лыхьа
Пьытхален, лахуа-цәыхуа,
Лабра-цәыбра,
Лапшь-цәапшь,
Лабра-цәыбра
Иңа Шәатқьари!
Ффу, баф рхьаа цәшшит,
Иа! пьсарыхуш қарқала.
Қарқалышә-иңа Акарач;
Бада азхәыра хышажә
Жәыштыцла-иңха пьсахәагуашьажә.
Жәырт Қьахәла-иңха
Еихәлапшьыла Чыбытажә.

1917

ИКАМЛАЦ...

Саб даниз Мгуашраху сыкан,
Цьмаки бзныжэки срыцын.
Анаку амца акырхэа сшэаны,
Иаласырцэарц атэа сырх'уан.

Уаб днит хэа уаф дансызней,
Бзныжэ тэыфала афны саант.

Ахэсакуа азба хакит
Ацхазфа харжэ анырхэа,
Аккара сыцаланы сышнейуаз,
Ажц гуафа ашьха таны избейт.
Ашьаны духан исызфымкейт.

Аханы арас гуафа фканы нагудстан,
Ацха зтаз ажц гуафа кахант.
Ацха амхны наазган,
Ахэсакуа изфаны идсыржэйт.
Хатак азна амшынз сыманы сшнейуаз,
Шыыбжыыфхыарак сышьталан сыцэейт.
Сыцэаны санаафш схи зымбейт.
Слабаша ларсны,

Сыз аз ахаркыакъаны,
 Сыкугыланы санынаңш:
 Лахәә Сасрани Аацы Куамбъаси,
 Схы агағағы аҗслымз иларкумпылуа
 Ишалахумаруаз збейт.
 Инароу-нароуны, инаршә-иаршәны
 снархашәышәнт.
 Сыхгыы аарымхны Мгуашраку сәейт.
 Санҗей анаку амца акын
 Абжак былхъан, аҗәә акужыны исырҗәейт.
 Уа сшыказ акумкуа уаб
 Пъхәыс дизхәә хәә уаҗ дысынарышытнт.
 Сыбзныжә атәыҗа насырнаан,
 Сныкугылан аҗны саант.
 Саб пъхәыс дзысыхәейт,
 Дахъизысыхәаз азы набхуараа
 Цәки шыхымзакы хамҗас исырҗейт;
 Уахынла ашыхакуа пъхъазаны иҗаск'уан;
 Ипъхъазаны ииҗаск'уаз зны шыхыцк рыгхейт.
 Аккара сыҗдаланы сышленуаз,
 Азәы, сышыхыц акамбашь навакны,
 Дшыҗәәбуоз збейт.
 Санаба икаант сызтәыз даант
 Сишыуейт ахәан, иҗаҗрын,
 Акамбашьгы аманы аҗны иаант.
 Жәәф уардынк аҗыка сыман
 Ибаауа наналага
 Акамбашь сшыын намырбаараҗы иаласыжыт.
 Уаахә аауейт рхәейт
 Уаргыы уаан ахшгыы раҗәаны
 Иаашыты хәә сархәейт.

Ахш анахәа италаны ишаануаз,
 Аәа, аехәа снахыңап анахәа
 Илагудсылан, афны, сқуаб интанажыт.
 Аәа ашә ихкыланы ихырхын,
 Ахуарта итарцент.
 Ашыжә ауаахәцәа амхы
 Италоны, сыбзныжә атәықа
 Сқыкугылан афны саант.
 Санаан. хгулацәа снарылалан
 Ежә-гужк риа ашә еизызган,
 Скалт илаңсаны наазгент.
 Ари шыбжәанза ирғасцент,
 Ашыбжәшынтахь сашәаза анааңыска.
 Аәа қагулңаны иңит.
 Шәақк анхатәра кылтәамкуа
 Афны агуцахәа иавтан.
 Иавтысхаанза икылтәан,
 Ишәақхан иткьент.
 Иткаанза аәа қаҳант,
 Икаҳанза ацәа ахысхит,
 Иахысхаанза еңғысхит,
 Еңғысхаанза ақуаб итасцент.
 Итасцаанза итысхит,
 Итысхаанза ирымтасцент,
 Ирымтасцаанза ирфент,
 Ирфаанза еимнарпит...

КУАЛАШЬ ИИУЗ

I

Дыкан Куалашь захъзыз уаф хучык,
Ауаа зегъ уи дреицэамызт.
Афьсцэаха динькууан,
Анцэа нахъ днафьшуамызт.

Иагъафи нареи еисхъан,
Ак нымхент изаарымгаз,
Аха анцэа ихъз ифаиршэуамызт
Егъа, егъа изырундаз.

Афны мышкы дубомызт,
Игухъаан баша аныкуара;
Афны дтэар аткъыс
Еифьишьон хъзыда афьсра.

Зны мфакы дшыкуз
Азэы динкъеит димбазакуа;
Дзынкъаз ак имхэеит
Иаргъы дфагылт ашьшьыхэа.

Данаахьяаңш азә дгылоуп
Разныла дчаѳоуп.
Барфынла деилахәоуп.
Цѳа дихуаѳшызар дуаѳоуп.

— Уабацо, арѳызба нахья? —
Игылаз Куалашь дызцаант.
— Абна Кумпыл аказы сизцонт. —
Куалашь атак неихәент.

Игылаз: — Мамоу амц ухәонт! —
Куалашь дқуит ихенрцарц:
— Аѳсцәаха дымсаант! —
Игылаз: — Хара уи дахнықууам!..

— Са хынтә даныснықу мыц схәом;
Узырѳы игылоу, нуахаант! —
Аѳсцәаха хынтә динықут;
Игуат, уажәшьта нухамшцаант!

— Знызатәык усзырѳе сара,
Усыргуамтцуам жәала рацәак.
Иухәаз хастонт, уаха са сәынтә
Ак уахауам, — нудкыл ажәак:

Снеиаанза, абри аѳшьаша
Иаануа, хырѳарада аены
Усыѳшы шәқыта ацыхуан,
Аѳажә игылоу аѳы утәаны!

Ари најәа игылаз нахәам
Имѳа харахь днеихсит.

Куалашь наҳаз игу итакны,
Кумпыл нахь имфа негзент.

II

Кумпыл икынтәи Куалашь дхынхәнт,
Дзызцаз ифныка нааигент.
Афшьаша захъзыз амш
Ашьапы ацазшәа наант.

Цъара ауафы имазар афатла¹
Уи зака деигурфьозен ианибалакь.
Игу шфакалон ускан, ари
Акара дзыргуак'уаз данақушәалакь.

Афшьаша аены дцент Куалашь
Ари ауаф афатла ахьнитаз,
Аха егы данаан дамхацәент
Ацъ амта дыштәаз.

Куалашь даннен даафыхент.
— Бзиала уаабент! — ихәан
Уака Куалашь нитент
Бларфшыгак наангаз.

— Афсцәаха са соуп нудырузаант,
Ари умаз, ухы нарху;
Ачымазаф дымфсуазар уихуафшыр,
Иунардыруент ари укылфшыр.

¹ Афатла — айфылара

Иудырузаанит, дызгауам
Ишьапафы сгылан субозар,
Духушәтәуашәа уеыката, кыр рымх,
Далагоит, уи уара нухәозар.

Иухаумырштын — дызгонт,
Са ихачы сгылазар,
Дузыхушәтәуам, унламган,
Ауаа ужьарц уашьтамзар.

Ихахь акуу ишьапахь акуу сахьгылоу
Уи абла рдуга нунарбоит;
«Аан» хәгча нанузцаалакь уихуозар,
Мап кла, умшәан, уамыхуозар! —

Ас ихәан афьсцәаха
Дыкамызшәа дненифьирцит.
Куалашь абла рдуга иман
Афныка дгьежьит.

III

Уи ашьтахь кыр цит,
Куалашь ддәықун, дхушәтәуан;
Дахьцара издыруамызт
Ахушәтәра дарбеиан.

«Ацьмацәа магу изах'уеит,
Анхафы дҗагьахар.»
Алыгажәцәа абас рхәоит,
Иҳаҳахьеит изныкымкуа.

Аџсцѣаха днацлабрац иџаххент,
Куалашь мыжда данбенаха.
Ахушѣтѣра азыхѣан дыргент
Ааигуа азѣ дывмазаџхан.

Дахьнеиз ауафы дышьџан,
Аџбабацѣа реырхианы
Еизаны итѣан дырџабарц;
Идыруент уи ауаџ дышьџсуа,
Аха иџаххент дынирхарц.

Даагылан абла данкылџш ибент
Ихаѣы аџсцѣаха дышгылаз,
Дынирхарц иџаххент,
Имхѣент уи ахаџа дышьџсуаз.

Иалх ааџык арџарцѣа
Дзыкуаиз аџурѣ¹ диркит
Еиџаргент ишренхѣаз еиџш,
Ишьапаѣ аџсцѣаха дкалеит.

Ирласны аџсцѣаха днагылт
Иханы џыхья дышгылаз,
Урт ааџык аџурѣ
Инадыргылт уаанза ишгылаз.

Аџсцѣаха иџкьыс
Хшыѣла Куалашь деиџаххент,

¹ Аџурѣ — акаруаџ автор назгуаџа.

Ак камлеит уи икаиmтqаз, аха
Уи ауаф егырт реиш дизымгент.

Дук мыртыкуа уи ауаф дгылеит,
Куалашь афныка дцент дгурбьатца.
Афны дтэан икаиmтозыз,
Зны-зынла ахымца¹ днахон...

IV

Афсцааха дааишылт
Зны Куалашь дышнеуаз.
Абас ажэа неихэент,
Дгуаан дыкан ишылаз:

Куалашь, изсзуузен?
Амала суныкууазма?
Куапек ацудоаап сызго азы убар.
Исхаштрым сыхьз саменжьозар! —

Куалашь ус ихэент:
Саргы суафуп,
Уара уаткьыс сеицаам
Хатарас нарбан исылам?! —

Афыцагы уаха рымхакуа
Рымфакуа рахь инеихент;
Дук мыртыкуан Куалашь диент.
Афсра ишатахыз дкалеит.

¹ А х ы м ц а — атаын, автор изгуата.

Ибла рдуга дкылпшын,
Ап̆сцәәҗа иҗаҗы дгылан дибент.
Аҗурҗ еиҗарҗент, еиҗарҗент еиҗа,
Аҗа дгылан иҗаҗы ап̆сцәәҗа иҗаҗа

— Иаууен, сып̆суазаап! — иҗәент,
Ап̆сцәәҗа диг̆ырымциҗ.
Ус дшышьтаз ашышьыҗәә
Уаҗдас ап̆сцәәҗа дааҗналт.

Ап̆сцәәҗа диг̆цаант,
Куалашь днѐиҗагылан:
— Сып̆суент абар, хара имҗакуа
Сдыргылашт аҗуендсала сҗаҗаны.

— Хымп̆ада усоуп, узҗароуп,
Убри азоуп сзаа;
— Суҗәонт, Анцәә сиҗәәанза,
Умч дууп, снырҗа!

Ап̆сцәәҗа дкуит ушызымҗо хәә
Еиҗабацәә рыхьз иҗәан;
Куалашь длатәент хара
Имаҗеи иҗи аанзәзәан.

— Иаҗбарнахыс Анцәә сшиҗмыҗәә
Ап̆сцәәҗа дымсаант! — иҗәан, длатәент.
Ап̆сцәәҗа дыкуҗент, ниуазыз.
Куалашь дынҗент, диг̆зымҗент.

Аңсцәәха дцеит еиҗабацәә
Дрызцаарц, ниура изымдыруа;
Урт ирхәент; — Уикуатц, илшауа аабап,
Дныжь адуен аҗы дымҗсуа! —

Аиҗабацәә ишиархәаз еиҗш
Куалашь дкалеит дымҗсуа,
Аамта цон, уи ддаҗьханы
Дкалеит аңсцәәха димгауа.

Зхы кыдкьо нашьтоугьы сышьра,
Аицәә днумырхан дымҗсуа,
Иаҗауеи, изыҗсоузеи ибзиан аҗсра,
Макья дымҗсындаз рхәартәеиҗш жәлара.

Куалашь анс данынха,
Ицаҗшьара иакуцзент,
Жәлары зегьы дыцкьыцкьаршьан,
Иҗн ду иавсуа иалагент.

Ас цәгьала дахьықухаз
Ашьтахь Куалашь иҗахымызт.
Идырра җсит, ддаҗьхент, ацәгьа
Икалаз издыруамызт.

Дахьгараз дҗыртланы
Ахуц иеиҗш дыхумаруан.
Ус азы имцаркыз дынзааҗалт:
Уи ижәырц изааргон.

Т.А.А.А.А.А.
А.А.А.А.А.А.А.

Игылаз зегы шызыңшуаз
Уи дызсо, азы дынхылеит.
Абас, Куалашь дымҕсарц иҗаххент,
Аха дшнеи-шненуаз дуамахент,
Аҗсра нацәшәаз дччархухент,
Данымҕсза ддаҗхент!

1917

АУАСИАТ

Таташь аханатәгы
Ачымазара даклон.
Абар уажә дышьталан,
Дымгылт, имш ипъхъзон.

Адуненаф уафы димамызт,
Чкуна затәык дязықун.
Иаб имазара даменгзакуа,
Иних'уан, баша ддәықун.

Дыпъсзо даналага, ичкун
Кфаҗ уаф дязыршьтит.
Уи икалаз аниаха
Афныка ирласны нфааихеит.

Кфаҗ афны данаа
Иаб Таташь дымпъсыцызт.
Уи иаб днаихуапшит,
Кыр туан димбацызт.

Ахақымцәа еизаны
Таташь идтәалан.

Зегы нак инаскьент.
Аби пьен еидтэалоуп.

Ап̄а Кфат дзыреуан,
Аб Таташь ихэауан:
— Адуненаф ах иеип̄ш унсыжът,
Иутаххар унхазап,
Мап ухэар ухцэазап!

Хажэак уасиатс инсыжьюент,
Уахьныкуо игала нухоумырштын,
Фызацас нуцаант.

Акы — уф̄хэыс угу ицоу
Зегы аартны илоумхэан.
Фбагы — фыц ибенахаз, ап̄ара
Иага уазгуак'уазаргь имумхын.
Хп̄агы — ах имацуфу
Дарбанзаалакь уас дкаумцан. —

Таташь иажэа ихэан,
Уа ап̄сцэаха дизп̄шызшэа
Уаф даахуцратэ дып̄сит,
Бф̄ыцкгы тлакы иаафшэент.

Х-Ап̄сны ауафы данп̄слакь
Ирымоу зегы икурцонт.
Ажэлар цьабо ун акны
Иеибареенуент, ахута карцонт.

Иара убасцэкья абракагь икан
Кфат иаб даныржуаз аены.

Иказ ажәлар узрылсуамызт,
Ахтныпъхәйс лъагъы дагмызт.

Ауаф пъхәйс даамгакуа ддәықузар,
Амцху аъбабаа ибонт;
Дахьдәықуу амазара итнуа
Азә димазар дизабоит.

Иаб ишқус цәымза анышьтих,
Қфат зынзак дтынчхент.
Пъытк иускуа аниреен,
Пъхәызбак пъшәымас даалыхент.

Иаангаз ашьен ахши рыла деилпъхон,
Дара афыца даара цәгъа ензгун.
Амазарен апъшзарен рыман,
Гула-пъсыла бзна еибабон.

* * *

Арт рқыта азаангуара дынхауан
Ах ипъа Хатажәыкуа,
Уи җа бзнак наазон.
Ус баапъсык аниулакь, днагылан
Даахуапъшыр — ипъсы ишьон.

Ари аҗа амш анбзназ
Ашта ду итан — итрыжьюамызт.
Зны агуашә нааткъан
Уи рыцәцент интакукуа.

Егъа, егъа рундаз
Аеа абнахь ирцэцент.
Урт изит — рхэан
Игуак'уа наанлахеит.

Уи абнаеҕ ишхэуаз
Кфат нашта итанагалт.
Кфат наниба дгурьбацэа
Ипхьеикт аеа, ицырхраа иматцуца.

Урт аеа дирбон — дызрейгзоз,
Идирбоз афатэ артон уи,
Имазара кажьны, дзейгзоз.

Хатажэыкуа аеа аницэыз,
Ижэлар тэозма амала.
Пшаарыла иеишэеит, акы
Анилымша, дашьталт усла.

Мчыла, хаала
Аус ацыхутэы намзазент.
Ах дгуаан азбацэа иртэент.
Аусгы абас ирзбент:

— «Измоу ицэыригаант,
Хымш имоуп аеҕэара;
Хымш рышьтахь издаабалаз
Икууп дыкнахан ашьра!»

Кфат ирзбыз наҳант,
Аеа хыда иҗеик'уазма?!

Аматцуца иреихәеит аус
Шыказ, цъара ирхәозма?!

Ипшәма пхәыс илмахаит
Кфат аеа шимаз,
Иао нихәаз дазхуцны илеимхәеит,
Кфат ида илазхәодаз.

Хымш цеит ируазыз,
Инхейт ахи избафцәен.
Аус акы рзаццомызт,
Ирурыз рыгерызшьуамызт.

Кфат иматцуцәен иарен
Рыда уафы имахац,
Урт даара нагьиршәеит
Аус цъара дадырбарц.

Фышыкусака аабжьысхьан
Хуцк урт драгәахейт.
Ишьталт азы дзаазх'уа
Акыр иныкуейт, еимдент.

Нас ашәку рзишьтит
Игулацәа, нуацәа изаарц.
Урт налырх'уа, уи дигуапхар
Азәы ахуцы дизаирхырц.

Дара зәрегы инархьыпшит
Кфат азә нахьгы днамхәнт.

Урт акгы анрылымша
Иара диалдырхырц рзбент.

Кфат даарылагылан
Иажәа тынчза нааирхиент;
— Итабуп шәахьяаһсаз са сзы...
Астаршын дсымазарц сгуаһхент!

Ажәлар уа иказ
Кфат икаитдоз назһшын.
Уи наб нуаснат
Аһстазараә иннаигзон.

Астаршын нахь ашәку цент,
Избанзар, уи аҳ диматцуфын;
Кфатгы иеирхион;
Агака уи дцент,
Хындыгу хәа фатәкатафык даангент.

Ихынхәны ишааниуаз
Азә дырбент җыц ибенахаз.
Кфат җааитит: 400 маат сыт
Сҗаратра нхент исымаз зегь штаз.

Җыц ибенахаз Кфат дихәә
Зныкыр ибахъазма;
Иаатиган нитент
Ажәак иирхәозма!

Хындыгу агака дишьтит
Аб-дук аахуан нааигарц.

Афны данааилакь еа-жыу цырышьяртэ
Уи Хындыгу ишыны иканцарц.

Астаршын ажелар ицны
Кфат итынхара дынеыжэцит.
Апшэма днарыпгылан наанз
Сасааиртэхь инеигент.

Апшыаф ахучы даапшыан,
Уака азы дзааихит.
Анапшцэа уи назхуцуамызт
Назхуцуамызт ус итэан.

Асасцэа ччеит, ихумарит
Зехынцъара гуръбаран ирцъабодаз.
Аишэа аадырхиан илахатэент,
Апсыуала даеазэ итэы збодаз.

Хындыгу, аб ааигазар дтэоума,
Дгъажыуа амадурта дыфнан;
Кфат фитит: «Икатоума?»
Хындыгу натеикт: «Аан, икатоуп!»

Аишэа нахатэеижьтен
Даара кыр ааттуан,
Ахучы ирцшыаз
Уа зегы дырныхэон.

Убри аамтаз асаара ду нанцаны
Аб-ду зны аишэа наакудыргылт

Асасцәа уа итәаз зеггы
— Соума? — хәа назцәауан.

Рацәакгы иңбарымшеит
Ға дук зны ишейбгаз нахьяаиҗаз.
Ишиқунагаз ала днықуон.
Амал деиҗомызт уеизгы.

Ачара бзиа рыман
Уахык ала изгыломызт;
Атолбашь даанхейт,
Игылт зеггы, прзымжәызт.

Зеггы рықныка иццак'уейт
Агула-сасра руазма,
Уи нахыс астаршын даауан.
Иуацәа канжьюазма.

Астаршын дбензамызт
Мазара хуцык ихьз аҳәон,
Дызлабенахалакь мап ацәик'уамызт.
Дзеиңшраз жәлары ирбон.

Астаршын Кфат даниуаха,
Иқныка даалауан,
Аңшәма пьхәыси уни
Зны-зынла еицәажәауан!..

Уахык Кфати иңшәмен
Ақны иаақнахейт.

Ажәәкуа шеихырхәәалоз
Кфат ажәәк аанхәеит:

— Хан аҗшәма-җхәыс ибдыруандаз
Куац асасцәа ирымтахтаз?
Ах неа ажьюуп иҗакны исыман:
Хындыгу са соуп изыркатаз.»

Аҗшәма җхәыс даара илызбент
Деилагар калозма.
Кфат цәҗа диркуит
Уи цәара илирхәозма.

Цәара цаҗшьарак аҗы
Кфат иҗшәмаҗ дкалеит,
Аҗар уаа җытк ихумарт, иччеит,
Ашьтахь иҗагылан рыҗныка енхент.

Кфат иҗшәма дылбазаап
Астаршын уахь дшаауаз.
Аеа атәы аацәырган иалхәзаап,
Уи акы ицәылзомызт.

Ажәас ирхәон, исахахьеит:
Амаҗәа анҗыцу уеигзала,
Аус аныууа лассы-лассы умтәалан,
Угу иҗоу зегьы рҗы нумхәалан.

Уи калейт; астаршын
Иахаз имшьҗит, иҗакуейт;

Иуахауа ухоумырштыр
Мышк зны иутаххоит.

Иңрит фмзгы, хымзгы,
Кфат нахь астаршын дмаазент,
Рацэак дбеиамызт дыршәаны
Иаҳаз ала җытк игарц итаххент.

Кфат дынхафын, дахьбеиаз,
Жәла-дуаа, крыфацәа,
Лажәхырҗа изырулон,
Уажәтәи аус дартазент,
Ипара аабент хәа икурыҗсент
Уаанза харада дрыцәцалон.

Хымз рышьтахь Кфат
Астаршын иҗынтә ацхаражәхәацәа
изаант;
— Аус цәҗахент унапала
Шәнызқь ансзаумти уласны!

Кфат наанз дрыцакъан
Рыҗныка идәықунтент,
Дук мырцдыкуан дара урт
Ғаҗхья уи нахь ентаант.

— Хара хаззааз уа узоуп,
Иузаанцхаз убри ауп:
— Аеа шузаз аус уастонт,
Иумун ухәозар — нааутироуп!

Кфат наанз драцәажәан,
Рыфныкакуа ихынирхәнт
Дырфегьх изаант ауаа,
Уи дилтцаамызт димбакуан.

Ахынтә раан нааз
Ишьырц акы рыгымхент,
Ршәарыла илнамдент.
Астаршын дгуаан — «Аәа ифеит хәа
Ах нахь ашәку дәықунцент.

Ах ашәку шнауз
Адырра Кфат нахь иканцент.
Дук мыртыкуа уи ашьтахь
Кфат абаа дынтадыртәент.

Ахи Кфати бзиа еибабон,
Изқуныкуоз бьыцк акун.
Уи дтакын — аәа зытцыз,
Хымш рышьтахь дыкнархауан.

Рыцхарыла дтакын,
Крыфа-крыжәра изтодаз,
Ах изынеитиуан, деигзомызт,
Аха уи нахь иназгодаз.

Адырфаены дыкнархарц
Идгылан дыргауан,
Алахәагьы хамта дук
Соуент хәа ихагьежьюан.

Атәыла пшза, егә ухы
Уцәымбзаргы — ихаауп,
Хараза аңсра
Даара ицәгьоуп.

Абар, днаргент ашыртахь,
Ажәлар гылан лаңшы рбоит.
Зегь ыкоуп, уаф дагым,
Иршыуа ахатә изыпшуент.

Аңшыаф даани даайдгылент,
Нарцәтазы агуакыф диньшарц;
Иеаанрбууан даагылент,
Аңшыаф нахь ажәак ихәарц:

— Аңшыаф сақуитә
Ажәак схәарцы;
Усзааңса абарт сажәақуа
Аҳ ифынза инаугзарц:

— Сыпсуент уензгы, аха
Аҳ уфы ажәа сьмоуп.
Суҳәонт зны сажәа уазызырфчы
Нас икафәа, уаменгзан сшыа!..»

Аҳ нахь аңшыафы
Цхаражәхәара дизцент.
Иенхәент, аха аҳ
Дфагылан даамшыафент.
Амала ус ихәент:

Аңкара икатоу имадахъей?
Са сакуитым анажъра.
Азбафцәа ишьтарцент, —
Икууп уи дыкнаха ашьра!

Апъшьаф, сызкушәаз абри ауп хәа
Кфат нахь дааит ихәарц!..
Кфат, фыц ибенахаз дааизкылсит
Иирпъсахыз пъшьышә маат игарц.

Фыц ибенахаз, узлаихуоз даапкит,
— Спъаракуа — хәа Кфат ихуцәы икит..
Апъшьаф ах нахь деиҗацент,
Ажәа аҗаксгы уи наангент:

Дсызгуак'уа сиҗахызар,
Даажәга, сахьыкоу абар,
Афырхәа дрыман
Зегь ах нахь еибагеит.
Кфат деиҗамхакуа ари аус
Дшакушәаз зегь ихәеит:

— Сара нахьа исықунагон
Уара сыдуршьырц;
Аеа азы нусырбаз,
Исықунагамызт нусырбарц.

Саб данпсуаз
Убас х-ажәак сенхәахъан:
Акы, угу иҗоу упъхәыс
Иартны зегьы лоумхәалан.

— Җбагы, — җыц ибенахаз, аҗара
Егъа уазгуак'уазаргы имумхын;
Хҗагы, — ах иматцуца уасы
Дарбанзаалакь дышьтумхын.

Саб изихээз сзенлымкаант,
Сашьталеит игуастарц;
Сеилагазар, сухэоит
Кнахатэыс срутарц.

Уара аеа нуцэызыз
Са сёы иҗакыуп.
Иаазоуп, ихьчоуп, иштуахыу,
Адашьмаёы иҗакыуп.

Дырцагь сухэоит,
Ачкунцаа ушьтыри
Иара акумзар уахап,
Исыкунагоит сушьыриц!

Ишеицэажэоз ицаз
Икылсит уи рыманы,
Ах идырит иҗстэы
Хучзак ибла нахьыҗшын.

Ах дыҗон, дгурҗон,
Кфат доуижьт, дишьуазма.
Астаршын дтеикит
Дыдиршьыриц, доуижьюазма.

Кфаҗ уи азы дихәан,
Ах иҗейкыз доучжыит;
Уи аҗакс изиуз азы,
Ах Кфаҗ дгудикылеит.

Ахи Кфаҗи уи нахыс
Даара бзиа еибабон;
Саргы исхамштырц ари ажәабжь,
Лассы-лассы сфызцәа ирхәалон.

1916

АҲИ АХЪЧЕИ РЛАКУ

Аху-уаџахкгыы шэык ианарк'уан,
Лаб ацаџха уа иаџентон.
Фынтэ-хынтэ уи аагуаџан
Игу ртынчны афныка дџон.

Маџахус илџахыз уа илыман,
Акгыы дрызгуамџуамызт.
Лаб илызнеимгоз
Уи акгыы лауамызт.

Лаб дџонт-даауент акыр иман,
Аха ажэабжыкгыы леиџэом.
Данаанлакь ла дыхџарахоит,
Илџахыу азгыы диаџцауам.

Лаб аџсабара лмырбакуан
17 шыџуса џуент дааигиожьџен.
Ланџэкагы дылмаџэажэаџт,
Лхы лдыруа дкалеижьџен.

Афны дзыфназ аварахь
Иаман џаџшыык џшзаза,

Уи днықутылар илбон аҕсабара,
Амрагь ыҕхон ихааза.

Уантә илбон, хара абна аварағ,
Уасахьчак ыраху гуарих'уа.
Хулҕазыла дангуарлауа
Наскыа лара дынльвсуа.

Ауасахьчей ларей еибабон,
Аха цәажәара рымамызт,
Рыбжыы даара идмырдур,
Урт ражәа еннықуамызт.

Азәи-азәи енцәшәуан.
Рқыцагь лаб ицәшәуан.
Ақны дыканатц изенцәажәомызт,
Игуак'уан, аамта иазышуан.

Зны қымш сзаауам хәа ленхәан
Лаб цыара дцарц иеирхиент.
Ус, дөыжәлан дцент
Иқбаҳицәа даарыдмчылан;
Қымш даанза рқысы ршыон
Имбара неилахәуан.

Буара-пара амацүцәа цент,
Изышуазен, ацаҕха ркымызт;
Игуабыны зәыр длацәажәап хәа
Хықаас урт ырымамызт.

Афхэызба данфшы, ахулфаз
Ауасахьча дылбеит абна авараф.
Иаргы даафшын дгуеитент
Лара дшыкугылаз асофаф.

Ачабра лкьент лара,
Ирласны дылзааирац.
Дыфны даант ашырхэа,
Лытцака даагылт длацэажэарц.

Сбацэажэаргы бзиа избон,
Есымшагь ара бызбауан.
Бара уаан хэа сабхэомызт,
Фбагы ах дыкан, сицэшэауан.

Уаха уи дыкам, сзыцэшэода?
Напыла, шыпыла ейбаххэалап,
Доусы хыхьгылоу хцэажэалап.

.

Кыр иафсагушьян бара бфы
Сара гуак сыказар;
Уа са сназгозен,
Уи сынасыф иаламзар?!

Афхэызба даацэажэент: — угу мфыфьзон,
Умацара узланыкуозен?
Уусаф умаафсон,
Ухала иуфстазаашьозен?!

Саб дцент хара,
Фымшгы дзаауам.

Саргы суафуп, сгу җыҗуент,
Сымацара сызтәуам.

Ауаса урыцужьтеи
Кыр тцует сара узбауент.
Саб стенкит, дысцәшәонт,
17 шықуса сихьчонт.

Җхы ҳақунитуп,
Узцәшәода ура?!
Аха умазар уаангыл
Җанцәажәалап ҳара!

— Бзна ҳанцәажәандаз ҳәа
Бгу хуцк иаанагозар,
Изулакгы уахь схалонт,
Сара уи сақунтхазар.

Иаҳауеи уаҳа стахымызт,
Уа снаган ськандаз.
Ибаҳарын цьа ишыстахыу
Аратәи сгуакра исзымхәазаз!

— Ухал ура нулшозар,
Мап са сәынтә нуаҳауам.
Уа уеиңш саргы сгуак'уент,
Ауаф имбара сеилаҳауам.

Ахьча абнахь дыфны дцан
Алашьцаразы азахуа ааигент.
Азхык наршәны иналиркын
Ифәлхәеит агуашь накулыршан.

Азахуа дфахынхалан,
Инулакь хыхь дыхунент.
Азахуаггы фхеигалан,
Дгудикылт ларггы длеигурбъан.

Лара апагу икулцент,
Сас-дахьс дылфхъазент.
Нуасакуаггы ихаштит,
Иара афхъызба длыдхалт.

Ауасахьча дымшэакуан
Игу аартны длацеажэонт.
Амкумабаракуа дызхысхъаз,
Дыздтэалаз илеиэхэонт.

— Быбла тапшра
Сара сашьтан.
Избент аамта сьзшьтаз,
Са ишыстахыз икалан.

Сара сгуакхъент
Атэым-уаа рзы кыршызуаз.
Сыфштэы ицегь еиъхарын
Исаазоз хуба-рак сауазар.

Ахцеа тэзом, ибдырыр калап,
Сара сыфсит уаха сьлшом.
Буафытэыфсами, иббоит,
Урт аиаша ныкургом.

Ауха уа даанылкылт,
Даара цэгъаза диенгурбъан,

Ашамтаз дылбаалыжыт,
Уатәухагь уаа хәа налхәан.

Иуасакуа днарышьталент,
Изахуа-за тәахны шыыбжьон.
Дгуарлент азаза неарганы,
Урт ахыказ иңшааны.

Ахтырңыс уабаказ хәа аниенхәа,
Иааткааны ус ихәент:
— Q-уасак абна исцәылахан
Акы аасцент испшаан.

Сангуак сгуарлент,
Арт наасцаз такны,
Илахазгы сыңшааразын,
Какалк кны сцаразын.

Ахтырңыс ак изымхәент, изихәозыз,
Ауасакуа рхыңхязара издыруамызт.
Дцент ахча неааирхнан,
Дымцаргь игу науамызт.

Аены хулаанза ак имбошәа
Абнаандаф дныкуауан.
Днаңшны ун дылбон,
Дахыкугылаз ла дгуак'уан.

Амшгы ахулара атахымшәа
Икалоит ауафы даназгуак'уа.
Атх аануент ирласны
Ианыччо, наныхумаруа.

Игуакит, икыпъахейт
Дара җыңыа шейбабоз;
Акуапъхәа амра нташәейт,
Ахулара урт шейлахауаз.

Ишылашыцаз еипъш иараказ
Изахуа иман дналытцагылт.
Дырҗегъых пъхъейпъш днцхраан,
Дхалгалт, ахәа длывалыргылт.

Урт еибырхәон иртахыз,
Аухагъ уа длыман.
Аамта бзна мҗапъргейт,
Шаанза уа длыдтәалан.

Дылбаант ахъча ашамтаз,
Уа дгудикылан изхара.
Уи нахысгъы икалейт,
Урт аҗыңыагъ реңцәажәара.

Уи инаҗаршәны длывсуан
Дгуак'уа хара-хара.
Цәгъа иртахын, аха икамлейт
Лаб-ах цъара ицара.

Лаб диман пъхъейпъш уи
Дтакны, дишьтуамызт.
Затцаанра лыплан бжыксуан,
Аха извибарыз издыруамызт.

Инапала крылҗейтцауан,
Ныкуара дигауан.

Азә длацәажәаргь иуамызт,
Зегь рыла нара дихьчауан.

Ифом, ижәуам дхуцуеит,
Уи ниура издыруам.
Ихьыз ацәгьа зқуижьра
Уа инапаф уаф дыкам.

Ацәгьа изызуз дигьшааразы,
Икьахнацәа мшкы еилеикит.
Мдырран ак реиҳәар,
Хара рымамызт науижкит.

Дтакны нара диманеи
Урт вба зларитозыз.
Ацагьа иңьыба итеитцонеи,
Ак реиҳәаргь илшозыз.

Хулбычак днышьталент
Сгу бзиам хәа лаб иалхәан.
— Аҳ уфьха ңа длоут! — хәа нархәеит,
Аказацәа иказ реиқудыршәан.

Ауха ла деилгеит,
Икалашаз аҳ изхырғозма,
Деилырганы ицеит еизаз,
Зынзак уа илыдтәалозма.

Ахучы мызк ашьтахь
Аазара дыртинт.
Иазагьсагьы рацәаны
Аазаф илықуижкит.

Ափհայзба дгылт лхы дақунтхейт,
Ожәшьта дызтєнкрызєи?!
Ишитахыз даныкамла
Лхы доуижът, илзиуазєи.

Ахучы днарықулєнт фышықуса,
Аныкуарагъ итахан,
Инап иацакыз еизигєит
Ах ижәлар дрыфъхан.

Тауади-аамстєи, анхацєєи кылсит,
Ирацєафны ахууцєа.
Ах ифъха лхучгы даяргєит
Еигурфъан драазон атаацєа.

Иаанз зєгъ пату рықурцєит,
Инаган ах ивадыртєєит.
Урт рфызцєа иларыфъхан,
Аишєа наф-ааф инахадыртєєит.

Еибарфъшны рнапы анырзєзєа,
Еизаз аишєақуа инархатєєит.
Ах, зєгъ антєа рышьтахъза
Аханы изааз днарыдтєалт.

Ах дфагылт зєгы анынатєа,
Аишєа нахатєаз фагылт.
Иканцарызєи хєа инаихуафшт,
Хучгы дугы зєгъ шанханы.

Ах даацєажєєит:
— Сысасцєа шєыххъ згєит,

Ханашә ажәк ихәоит,
Шәизырдфразы сшәыхәоит!

Дфагылт тахмада хучык,
Ижакъя, ихаху... — деиқушлаҳәә.
Илабашья лытцарсны даарылафшың,
Ацәажәара далагт деиқушәәза:

— Иххь згеит аҳ ас дцәажәеит; сара
Сзықушәаз, сшәыхәоит ишәәхәнт хәә
Азәгы дысцәымшәәант,
Ешья еихабтцасгы сибәант.

Сыфха ләы иказ дцәртцаант,
Са соуп хәә даақугылаант.
Уи злаиакуугь ааирфшаант.
Сыфхагы сахрагы имазаант.

Сара саҳауп сажәә фбастәуам,
Исхәә башам, иназоит.
Дымшәәант, дцәыртцаант атаксгы,
Аҳас иара дкастцоит.

Абас аҳ дцәажәеит,
Даара иажәә бзиоуп.
Зәыр указар уцәыртц,
Афхәызбен аҳреи хиоуп!

Ханашә иажәә даалган
Кыраамта даафшит.
Зегы шәән еиқуфсы инхент,
Уа азәгы дрылымцит.

Нас ах иңха лхучы дааниңхьент,
Амаху аза неиркит.
Игылазгы ахучы иирузеи хәа
Ах нахь инаңшит.

Игылоу зеггы еиқузырдуент,
Шәымцәажәан хәа азәы иренхәазшәа.
Ах даацәажәент, зегь гылоуп
Рхы ларкуны адыд рысызшәа.

— Пәха затәык дсымоуп, зеггы
ижәдыруент,
Уи 17 шыкуса дсыхьчон.
Хьчарыла ак камлозаап,
Исхьччоз зеггы нашазаап.

Са ари акара дшысыхьчозгы
Уи дызгуфьыз дхацазаап.
Спәхагы смазарагь истоит дцәырцааи .
Дыцәгья, дыбзна, сақушәент, димазаант.

Ари ажәа ах нанихәа
Иленқуңсит зегь ахьгылаз.
Са соуп хәа игуафьны
Дымгылт азәы уа иказ.

— Шәара азәгы агуафьра шәымамзаап,
Сара уажәытәкья деилыскаауент.
Акымзарак уи изызуам,
Ишшәгуахууа еиңш дысхуруам.

Сара истахын ихала дцәыртыр,
Дзаку хацоу жәбарц.
Шәихуаңшырц, дышәныхәарц,
Сыңха исзаалгаз сынзырхарц.

Ус ихәент иңха лға нахь: — Куцьы уца,
Уаб дыңшааны дсырба,
Ихақунту сухәоит ажьаза амчала
Иаб наша дирба!

Ах даазыңхьаз ахучы
Амахуаза неиркит.
Куцьы иканцоз изымдыркуан,
Кыргы ажәлар дрылаңшуан.

Игылаз ахучы дрылалент,
Уи наб диньшаарц.
Данибалакь дааган
Асасцәен набдуи дыдирбарц.

Зегьы гылан ахучы изыңшуент,
Урт ирура рзымдыруа.
Ауасахьча иңы дназент
Куцьы дышненуаз дрылаңшуа.

Ауасахьча илаба ицарсуа
Дгылан ацыхутәахьшәа цьара.
Куцьы дидгылт, ила нирбент,
Дафуп уи ахучы иршәара.

Ах днаңшыны игуентент
Урт афыңагьы шейдгылаз.

Дизьшын еилргеит
Ахуцы дшизъшуаз.

Дшәеит ауасахьча рыцха,
Ахуцы дпъырцны данымца,
Иааигуахунт: — Изуз сақузит,
Исырцәеит рацәа саб имца.

Ахуцы ауасахьча иуапа икын,
Иабду нахь дааигеит.
Дахьааиз дшәан, дкьакьаза,
Иҗы еилымго дкалент.

Ах даацәажәан ус ихәеит:
— Арпъыс усымаҳәуп, узыршәозен?
Ари ахуцы уара дутәуп,
Иахьарнахысгъы сыпъха думоуп.

Амала акы сухәоит:
Акы, агура злазгара,
Ибалгын сымаҳә иоуп зласхәара
Ажәлар ак шьдурбара!

Ажәа-хаа ауасахьча ианнаҳа,
Икьаҗатра иаатигеит амацәаз.
— Ари ала агура жәымгозар,
Смацәаз жәба илыстаз!

Апъхәызба лҗы уаф дрышьтит,
Илымхны нааргеит имацәаз,
Иаалыцхант: — Ижәдырузаант
Гук ала ишеимаадаз.

Уи аҗхәызба дышлызнеиз
Ихәарацы аҗ диҳәент.
Уи нара дышылықушәаз
Ауасахьча ифызак иирхәент.

Ауасахьча дышгылаз
Аҗи асасцәен дрыхәент.
Игылаз латәент кырыфарц.
Амаҳә дыргент дырҗсахрац.

Аҗ нахра уи науратә дцәажәент,
Махәысгы дыҗхьязан.
Асасцәаггы мчыбжык ачара нахатәан,
Аамҗа ргент ихумарзан.

1916

საქართველოს
 ეროვნული
 ბიბლიოთეკა

А жабжъкуа

АШЬХЫЦ

Дцов ахуџа набраа ибарц. Уи ицдон ихылаџшырц ыџа абзыцэашьцэа, руазэк Кулен захьзыз аџычра дазыласын, ихихын џычра игент. Этэы ргарц ицода хэа даара цэгъа уазгуакны уазцауазар, нуасхэап. Кулен дидыруан џхэыс еибак жэбзиак змаз. Аџхэыс — саџа иибаша, хуџык ахшара лымоуп, зегъы абни ажэ намцуа ада фатэыс урт акгъы рымам. Ажэ ахш хуч намых'уаз еикурччаны абант ахучкуа ирџалк'уан, лара бжеихан амла даго дынхон. Ари ленџш иказ аџхэыс еиба лыжэ рзарц назымаџаруа инеуан Кулени иџызцэен. Амџан, даара нааскъахъан, шьхыцк Кулен илахьцэкъа нацхант. Ас Кулен бзантык имыхьзацызт, даара дархуцит.

— Ных, сахьцо хуартам, агунаџа шыкасцоз ашьхыц хучзатэкъа надырит, сара ауаџы, џсызхоу зегъ раџ исзымдырит, — ихэан, уа дахымсит. Ахуџа ихэатэы акы аналымша, дгуаант дахьыцымцаз азы.

Татарстан Республикасы
Җавапкер

— Усыцымцар бьычра, сышулцуа
уара умсаант — ихэент ахуьха.

— Усылц утахызар, сара нахьарнахыс
бьычра сцозар, адунеи акны сьацакуа саны
ауаа срылалонт! — ихэан Кулен ишьтахька
дхынхэнт.

Ахуьха ифыненхан набраахь дцент.

1916

ХУАЦЬА ШЪАРДЫН

— Х-Ацъсны нахьакуу цкъа исгуалашѳом. Хуацъа Шъарадын хѳа азѳ дынхон зырѳашк акуараѳы. Уи азаѳынтѳ азырыжѳтѳ аангалон нара. Уахьк зны дцент азы аангарацы азырѳаш ахь. Амза каххаа нарлашѳт, агур каршѳзар нубаратѳы. Дцент. Амза азы нахьтапъ-хоз ибент.

— Кых, «амза азы итаѳазаап, аан рапѳа хѳазт», — итаххент итигарц, аха излатигоз имоунт. Дыѳны дпан тѳѳахѳ дук ѳкъаны наангент. Длатѳан, ишъапы, инапы, иѳы аазѳ-зѳаны Анцѳа диашъапкит: «Анцѳа ду, икоу зегъы зылшо, хьымзѳ сумыргарц сухѳонт ѳсыцкъас икоу зегъ сыманы, абри амза азы итаѳаз сытургарцы», — иѳѳан дѳагылт. Итѳѳахѳ азы илѳентѳан, амза иатѳентѳарц далагент, аха намунт. Насыѳдарала, итѳѳахѳ махутак накызаап. Иасыркит атѳѳахѳ амза, усыху, Анцѳа, — иѳѳан, имч зегъ ензыркукуаны атѳѳахѳ инкыз дахент. Атѳѳахѳ ац ыджѳан, игу аѳада иѳарханы дкаѳант. Уи данкахѳз

Татарстан Республикасы
Җомһурияты милли китапханасы

аламталаз амза афта навахан илашыңейт.
«Анцәа ицьшыоуп, амза азы итызгазаап, аха
макьа ихамлац, уи азоуп изылашыңоу», —
ихъан дѳагылт. Ус амза афта наавцын адуней
кьакьа ырлашо наагылейт. Хуацъа Шъарадын
дгылан амза дшазъшуаз игугум ихаштны
аѳныка дхынхәнт, даара ихы дакугуръбо.
Шъарадын имч ала абас нахьагъы амза аду-
ней арлашонт. Анцәа ихъз умырзын Хуацъа
Шъарадын!

А Х Қ У А

Ажәенираалақуа

Адақбақуа

Сыбалытц	9
Сызыца	10
Ицала, ацкун!	11
Анца шәинныхәаит афар	12
Авьыч	10
1911 шықуасатәи ас-ду	14
Гуац иблет	17
Амхацыр ицхәеис лгурәа	28
Анца иумырзын х-Ацсыира!	22
Сара сбарын	23
Сгурәа	26
Иухоумырштын	28
Ауады	30

Ажәлар рхәамтақуа

Тауад хатцк дыкагушьян,	35
Ашца аханы еуадык даауеит,	37
Лакууп	38
Фажәа—дрыжәжәеит	39
Ампыл—жәампыл...	40
Ухы схы инықусын...	41
Тиру, тиру, барбаниа,	42
Ажәытә ацәхәа	43
Икамлац...	44
Куалашь ииуз	47

აფხაზეთის
საზღვარგარეთო
71

Ауасиат
Аҳи ахьчен рлаку

Ажәабжьқуа

Ашьхыц 87
Хуацья шьардын 89

შამილი იბრაგიმის-ძე ხოკერბა
ნაწარმოებთა კრებული
(აფხაზურ ენაზე)

Шамиль Ибрагимович Хокерба
СБОРНИК ПРОИЗВЕДЕНИЙ
(на абхазском языке)

Аретақтор М и қ а и а М. И.
Атехретақтор Хахмигери М. Д.
Акорретақторца: Папба Т. С.,
Ашьхараа Т. С.

Асахьацыхеы Ершова В. В.

ЕИ01682. Ауc адуларазы ирытоуп 15.IX.1963 ш. Акьыц-
хьразы анапы ацаоуп 23.XI.1963 ш. Акьаад аф. 70X92/¹/₂₂
2,87 кьыцхь бзыц ыкоуп. 2,5 атыжратә хьцхьазара
бзыц. Азаказ 4207. Атираж. 60). Аху 15 к.

Қыртәылатәи ахаларатә полиграфтыжьырта
В. И. Ленин ихьз ахьу Акуатәи атиполитография,
ақ. Акуа, Ленин иул., № 6.

Аху 15 к.

Улг. 2/114.

